

Дослідження проблеми безпеки в контексті євроатлантичної інтеграції дозволить Україні переосмислити шляхи і способи забезпечення безпеки особистості, суспільства й держави і можливості успішного переходу суспільства до сталого розвитку в рамках європейської спільноти.

*Требін Михайло Петрович, доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри соціології та політології
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ЧИННИК СИЛИ У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Міжнародна безпека – це «стан економічних, політичних та інших відносин між державами, що усуває загрозу агресії одної або групи держав проти іншої держави або групи держав та забезпечує їх мирне співіснування на засадах рівноправності і невтручання у внутрішні справи одна одної, поваги національної незалежності та самовизначення народів, а також їх вільний розвиток на демократичній основі» [1, с. 62]. Починаючи з давніх часів у світі успішно розвивалися два домінуючі концепти теорії міжнародної безпеки, які абсолютно по-різному ставилися до застосування сили в міждержавних відносинах, ролі в них морального чинника [2, с. 60-66]. Продовжуючи розпочату Фукідідом традицію панування сили у відносинах між суверенними політичними одиницями, яка пізніше була представлена в поглядах Н. Макіавеллі, мислителі Нового часу Т. Гоббс, Емер де Ваттель, Г.В.Ф. Гегель, К. фон Клаузевіц та інші надали практично закінченої форми цього напрямку теорії міжнародної безпеки, який у ХХ ст. дістав назву політичного реалізму. Паралельно з реалістичним підходом розвивається й інший напрям, виникнення якого в Європі пов'язують з філософією стоїків, розвитком християнства, поглядами гуманістів Еразма Роттердамського, Франсіско де Вітторія, Франсіско Суареса і який отримує свій розвиток у працях голландського юриста Гуго Гроція, представника німецької класичної філософії І. Канта та інших мислителів. У його основі лежить ідея про моральну і політичну єдність людського роду, а також про невід'ємні, природні права людини. Прихильники розглянутої традиції переконані в можливості досягнення вічного миру між людьми – або шляхом правового і морального регулювання міжнародних відносин, або іншими шляхами, пов'язаними із самореалізацією історичної необхідності. Їх ідеї чудові, але реальність значно складніша і сумніша.

Війна в Сирії, анексія Автономної Республіки Крим та підтримка незаконних збройних формувань на Донбасі Російською Федерацією, воєнні конфлікти в Афганістані, Іраку, Лівії, Грузії та в інших куточках світу свідчать про те, що ми в черговий раз зіткнулися із соціально-політичною кризою, яка може перетворитися у світову війну з величезними людськими жертвами. І в черговий раз перемогла думка тих вчених, які вважають, що мир заснований на силі сторін, якщо бажаєш жити у мирі – готуйся до війни, підтримуй свої збройні сили в належному стані. Якби серед радників першого і другого президентів України були б люди, які відстоювали точку зору політичного реалізму, наша сучасність могла бути іншою.

Провідні теоретики політичного реалізму (Р. Арон, Е. Карр, Г. Моргентау, К. Нібур, Г. Шварценбергер, Ф. Шуман та ін.) [2, с. 96-116] сформулювали його класичні положення: міжнародні відносини являють собою взаємодію держав, які однорідні за своєю суттю, є унітарними учасниками й які, як люди, егоїстичні у своїх устремліннях; взаємодія держав здійснюється хаотично, адже не існує «наддержавного владного центру». У результаті міжнародні відносини є «анархічними»; прагнення до могутності, зокрема до військової переваги, яка гарантує безпеку держав, – головний мотив їх діяльності; держави насамперед виходять зі своїх інтересів. При цьому вони можуть враховувати моральні міркування, однак жодна з них не володіє правом на визначення того, «що таке добре, а що таке погано». Саме категорія інтересу оберігає від зловживань спекуляціями на моралі; політична реальність відрізняється від економічної реальності: для політики головне влада, для економіки – багатство; у світі міжнародних відносин, де домінує силовий фактор, держави завжди повинні бути у повній готовності нападати і захищатися.

У політиці «сила» - багатовекторна категорія. Подібне твердження виходить з аналізу різних визначень цього поняття. Так, наприклад, Ганс Моргентау визначав силу як важіль світового регулювання, владу над умами і діями людей [3, р. 97]. Інший відомий американський теоретик і політик Генрі Кіссінджер визначав силу як засіб впливу [4, р. 57]. «Сила» в системі міжнародної безпеки - це, перш за все, здатність впливу однієї держави на поведінку іншої в бажаному для себе напрямку, а також встановлення різних форм залежності одного політичного суб'єкта від іншого. Отже, правомірно говорити про існування і використання різних видів сили в арсеналі держав, вибірково застосовуваних ними у своїй зовнішньополітичній діяльності. Проте, найчастіше, коли говорять про силу, то мають на увазі перш за все її військову складову. Причому спокуса застосування силових

рішень щодо цілої низки країн як і раніше залишається сильною. Це цілком зрозуміло тією обставиною, що сама система міжнародних відносин характеризується високою конфліктогенністю.

Створене у кінці серпня 1991 р. Міністерство оборони України на чолі з генерал-майором К. Морозовим (пізніше одержав звання генерал-полковника) успадковувало могутню армію чисельністю близько 750 тис. військовослужбовців. Україна володіла третім у світі за бойовою могутністю ядерним потенціалом. Від Радянських Збройних сил нам дісталася багата спадщина: 176 міжконтинентальних балістичних ракет РС-18 (СС-19) і РС-22 (СС-24), 1 280 боєголовок і 43 стратегічних бомбардувальників Ту-95 МС і Ту-160 із 600 крилатими ракетами повітряного базування. Тільки 46 із 176 ядерних ракет, розміщених на її території, за своїми бойовими можливостями були еквівалентні ядерній могутності половини американських ракет наземного базування. Війська другого стратегічного ешелону, що дислокувалися на її території, були найбільш боєздатними частинами колишньої Радянської армії (див. табл.). Це 20 мотострілецьких і танкових дивізій, сили берегової охорони, декілька повітрянодесантних з'єднань, три артилерійські дивізії особливої потужності, сотні частин і підрозділів спеціального призначення. Плюс до того чотири повітряні армії, озброєні 230 літаками винищувальної авіації і 620 штурмовиками. А, крім того, Україні дісталися 330 ударних вертольотів; частини і з'єднання окремої армії ППО; об'єкти системи попередження про ракетний напад, розвідки, зв'язку тощо. Ця величезна кількість військ мала до того моменту потужну технічну базу. На озброєнні знаходилися нові танки Т-64, Т-72 (всього 9 263 танків); броньовані машини БМП-1, БМП-2, БТР-70, БТР-80, БРМ-1К (всього 11 346 одиниць); близько 18 240 артилерійських і реактивних систем – 2А65, 2С19, БМ-21, 9П140; тактичні ракетні комплекси «Точка»; зенітні ракетні системи – С-200 і С-300; вертольоти Мі-6, Мі-8, Мі-9, Мі-24; літаки МіГ-25, МіГ-29, Су-24, Су-25, Су-27 [5].

Таблиця

Розміщення Збройних сил СРСР по республіках

Республіка	Дивізії	Літаки	Міжконтинентальні ракети	Тяжкі бомбардувальники
Росія	71	2380	1035	70
Україна	20	850	176	43
Білорусь	10	470	72	–
Казахстан	4	340	104	–
Узбекистан	1	290	–	–
Туркменістан	4	160	–	–
Киргизстан	1	–	–	–

Таджикистан	1	–	–	–
Вірменія	3	–	–	–
Азербайджан	4	130	–	–
Грузія	4	240	–	–
Молдова	1	–	–	–
Естонія	1	110	–	–
Латвія	1	180	–	–
Литва	4	70	–	–

За роки незалежності розбудова Збройних сил України (ЗСУ) була скоріше спрямована на скорочення (майже у три рази) і розпродаж військової техніки та озброєння, ЗСУ було притаманне недофінансування і перетворення у небоєздатну силу [6]. Лише після подій 2014 р. прийшло розуміння того, що ЗСУ залишаються найнадійнішою силою у забезпеченні відсічі зовнішньої агресії з боку РФ. Але перебудова ЗСУ має здійснюватися відповідно до вимог сучасної революції у військовій справі, сутність якої проявляється в таких аспектах: лідером військово-технічного розвитку стає високоточна зброя; системоутворюючим елементом військово-технічної системи є засоби управління; в якості енергії, на використанні якої заснована дія засобів бойового ураження виступають енергія хімічного вибуху і енергія радіоелектронного випромінювання (НВЧ-зброя); з'являються нові види бойових дій - електронно-променевиий бій, роботизований бій, радіоелектронний удар; провідними бойовими характеристиками зброї виступають адресність і точність ураження; об'єктами ураження виступають центри політичного, державного управління, центри управління військами, пускові установки МБР, аеродроми, склади зброї, техногенні об'єкти; в якості технічних засобів зв'язку і управління виступають найсучасніші комп'ютери, системи штучного інтелекту, інформаційні мережі, космічний зв'язок; провідною військово-технологічною парадигмою військового виробництва стають гнучкі інформаційні немеханічні технології; місце лідируючих промтехнологій зміщується з військового виробництва в цивільне; провідною функцією збройної боротьби є бойове управління; базовими напрямками технологічної основи озброєнь є мікроелектроніка, інформатика, робототехніка, біотехнології та ін. Лише будуючи ЗСУ відповідно до цих вимог, можна очікувати їх перетворення у надійну силу збройного захисту незалежності і суверенітету.

Список використаних джерел та літератури:

1. Даніліян В. Безпека міжнародна. *Політологічний енциклопедичний словник* / уклад.: [Л.М. Герасіна, В.Л. Погрібна, І.О. Поліщук та ін.]; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. 816 с.

2. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика : навч. посіб. / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2016. 540 с.

3. Morgenthau H. J. Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace. 5th ed., rev. N. Y.: Alfred A. Knopf, 1978. xxviii, 650 p.

4. Kissinger H. American Foreign Policy. 3-d ed. N.Y.: Norton, 1977. 445 p.

5. Історія України: Навч. посіб. для вищих навчальних закладів / Нар. укр. акад.; [За заг. ред. Г. І. Костакова]. Харків: Вид-во НУА, 2003. 447 с. URL: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/75> (дата звернення 05.11.2019).

6. Альманах сектору безпеки України 2012. Київ: Видавництво «Заповіт», 2013. 144 с.

***Явір Віра Анатоліївна,**
доктор політичних наук, старший науковий співробітник,
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*

КОНФЛІКТ НА ДОНБАСІ ЯК ЗАГРОЗА ЄВРОАТЛАНТИЧНОМУ ВЕКТОРУ УКРАЇНИ

Питання, до якої міри конфлікт на Донбасі загрожує євроатлантичній інтеграції України, залишається відкритим. З одного боку, євроатлантична інтеграція є потужним стримуючим чинником деструктивних процесів – етнополітичних конфліктів, міжетнічної напруженості та сепаратизму. При цьому простежується чітка кореляція участі ЄС у протидії сепаратизму, залежно від географії конфлікту. Виникнення сепаратистських тенденцій у центрі європейських інтеграційних процесів чи на периферії континенту вирішальним чином впливає на ступінь зацікавленості ЄС у протидії їм. Безпосередня близькість Кіпру, балканських країн до політичних, економічних центрів ЄС зумовила активну участь Брюсселю у врегулюванні сепаратистських конфліктів на їх теренах [1, с. 96]. Що не стосується периферійних конфліктів, зокрема в Абхазії, Південній Осетії та Придністров'ї, де ЄС бере не найактивнішу участь у мирному врегулюванні.

Перспектива членства в ЄС не завжди успішно стримує прояви сепаратизму та сецесії, прикладом чого є острів Кіпр, вже близько 45 років поділений між турецькою та грецькою етнічними спільнотами. У 2004 р. ООН розробила план об'єднання острова, який отримав назву «план Аннана» за ім'ям Генсека ООН. Документ передбачав створення